

Бранка Јаначковић, архивски саветник
Историјски архив „31. јануар” у Врању
brankaarhiv@gmail.com

УДК070.36(497.11)“19“

Бојана Митровић, архивист
Историјски архив „31. јануар” у Врању
trajkovic.bojana2622@gmail.com

Оригиналан научни рад
Примљено: 6. мај 2025.
Одобрено: 3. новембар 2025.

Огласи и рекламе у *Врањском гласнику* двадесетих година 20. века

АПСТРАКТУМ: У раду су представљени огласи који су објављивани у Врањском гласнику између два светска рата, двадесетих година прошлог века. У овом службеном листу Окружног одбора у Врању оглашавали су се субјекти не само из Врања него из целе тадашње Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Огласе су достављали: индустријска предузећа, занатске и трговинске радње, угоститељски објекти – хотели и кафане, банке, осигуравајућа друштва, лекарске ординације и здравствене установе, адвокати и др. Огласи и рекламе су садржали пуно име оглашивача, делатност којом се бавио, поруку којом је имао намеру да привуче потенцијалне кориснике за своје производе и услуге, а само у неколико огласа текст је био употпуњен и годином оснивања оглашивача. Осим занимљивог текста у виду слогана, скеча или наградног питања, водило се рачуна и о графичком дизајну огласа, што указује да оглашавање из прве половине 20. века у многоме подсећа на садашње рекламе и огласе.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *Врањски гласник, оглас, реклама, оглашивачи, привредни субјекти.*

Почеци оглашавања у српској штампи

Оглашавање у штампаним медијима с почетка 20. века постаје све заступљеније, а посебно када се ради о привредним субјектима. У намери да се приближе потенцијалним корисницима путем новина, оглашивачи користе оглас или рекламу за пласирање своје делатности, односно својих производа.

Почеци оглашавања у српској штампи датирају с краја 18. века, када је 1791. године објављен први штампани оглас у листу *Сербскија повседневнија новини*. У питању су биле прве српске новине, које су штампане у Бечу крајем 18. и почетком 19. века на црквенословенском језику. Њихов власник и уредник био је Маркидес Пуљо. Огласи су излазили под ознаком „известија“, а први комерцијални оглас, који је нудио на продају црквени календар за 20 круна, објављен је 30. децембра 1791. године.¹

Прве новине које су штампане на народном српском језику биле су *Новине сербске из царствујушчега града Вјене*, чији је оснивач био Димитрије Давидовић, а излазиле су у периоду од 1813. до 1822. године у Бечу. У њима су се објављивали само књижевни огласи. Након забране од стране аустријске власти 1822. године, ове новине су поново почеле да излазе у Крагујевцу 1834. године под називом *Новине србске*, и тиме је почела српска фаза оглашавања у новинама које излазе на територији Србије. Од 1835. до 1843. године излазе у Београду под истим називом, а од 1843. до 1914. године као *Српске новине*.²

У првом броју *Новина србских* од 9. јануара 1834. године излази оглас под насловом „Објављеније“, у коме је уредништво представило новине читаоцима. С обзиром на то да ово није био комерцијални оглас, првим огласом се сматра оглас објављен у броју 10 од 5. марта 1834. године, да се у Београду код Глигорија Возаревића, књиговесца и књигопродавца, може набавити немачка граматика по цени од четири цванцига.³

Интензивнији развој оглашавања настаје након окончања Првог светског рата, а посебно је велики замах добио у периоду између два светска рата, тако да „имајући у виду рекламни опус тада познатих српских брендова, овај период се може сматрати златним добом српског оглашавања.”⁴

Врањски гласник

У Врању је између два светска рата излазило неколико листова у којима су објављивани огласи и рекламе. Један од тих листова био је и *Врањски гласник*, службени лист Окружног одбора у Врању, који је са прекидима излазио од 1891. године до почетка друге деценије 20. века. У периоду од 1913. до августа 1920. године лист није излазио, да би те године поново почео да се штампа, све до 1927. године, када коначно престаје да се објављује. У првом броју од 1. августа 1920. године уредништво листа је саопштило да ће поред

1 Гаљина Огњанов, „Оглашавање у Србији: Поглед кроз историју”, *Маркетинг, часопис за маркетинг, теорију и праксу* бр. 47/3, 217–226, Београд 2016, 218.

2 Исто.

3 Исто, 219.

4 Исто, 221.

мера које спроводи Окружни одбор објављивати и текстове интелектуалца, који би допринели народном просвећивању.⁵

Лист је излазио сваког првог и петнаестог у месецу. Власник листа је био Окружни одбор Округа врањског, а уредник Драгутин Ј. Ранковић, окружни деловођа.

На првој страни гласника налазе се препоруке о начину слања огласа, о томе да се огласи примају само по утврђеној тарифи, да се рукописи не враћају и да се неплаћена писма не примају. Претплата на годишњем нивоу износила је 30 динара. *Врањски гласник* имао је четири стране, а последња је, по правилу, била резервисана за огласе и рекламе.

Пропагандне поруке биле су разнолике и занимљиве, често су садржале илустрације и слогане, како би и на тај начин привукле пажњу читалаца. Огласи и рекламе из двадесетих година прошлог века умногоме подсећају на садашње оглашавање, јер се и у то време обраћала пажња на текст огласа, који је био оригиналан, допадљив, сугестиван, питак, чак и поетичан. Осим занимљивог текста, приликом израде огласа водило се рачуна и о графичком дизајну који би све то требало да дочара на прави начин, занимљив за око и ум сваког заинтересованог.

Огласи који су били заступљени у *Врањском гласнику* сведоче о привредној делатности и друштвеним приликама у тадашњој Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, јер су огласе достављали: индустријска предузећа, занатске и трговинске радње, угоститељски објекти – хотели и кафане, банке, осигуравајућа друштва, лекарске ординације, здравствене установе, адвокати и др.

---

5 5 Годишта, односно бројеви овог листа који су сачувани, у највећем делу чувају се у Народној библиотеци Србије у Београду, и то из 1892. и за период од 1920. до 1923. и од 1925. до 1927. године. Народна библиотека „Вук Караџић“ у Крагујевцу поседује овај службени лист само из 1892. године, док Библиотека Матице српске у Новом Саду баштини бројеве 37 из 1925. и 33 из 1926. године. Осим у Републици Србији, *Врањски гласник* налази се и у Националној и свеучилишној књижници у Загребу. Историјски архив у Врању преузео је 2024. године скениране бројеве *Врањског гласника* од Народне библиотеке Србије на чијој основи се базира овај рад. У Народној библиотеци Србије из 1920. године сачувани су бројеви од 1 до 13, с тим што су број 1 и број 2 изашли као двоброј. Из 1921. године сачувани су сви бројеви у континуитету од броја 1 до 25, с тим што су као двобројеви изашли број 2 и 3, као и број 19 и 20, док су бројеви 14, 15, 16 и 17 штампани заједно, као четвороброј. Из 1922. године постоје само два броја и то 6 и 7. Наредна, 1923. година садржи 15 бројева овог службеног листа, број 1 и од броја 11 до 23, док 1925. година има 24 броја и то од броја 5 до 27. Из 1926. године сачувана су 44 броја и то од 2 до 25, од 28 до 32, од 34 до 37 и од броја 39 до 49, док је из 1927. године сачувано само два броја, 6 и 7. Осим скенираних бројева из Народне библиотеке Србије, врањски Архив поседује скеневе *Врањског гласника* за бројеве 18, 22 и 24 из 1924. године преузетих 2023. године од Националне и свеучилишне књижнице у Загребу.

Сви огласи и рекламе су садржали информације о делатности правних субјеката којом су се бавили, као и имена власника, а у неколико случајева огласи су садржали годину оснивања, што представља драгоцен податак за проучавање њиховог историјата.

Огласи и рекламе

У *Врањском гласнику* највише су се оглашавали привредни субјекти, који су путем реклама настојали да информишу потенцијалне кориснике о својим делатностима и производима и убеди их да те производе користе за своје потребе.

Од привредних субјеката, Штампарија „Нови свет” у Врању током 1920. године оглашавала се поруком да поред свих штампарских послова поседује књиговезницу и да ради повезивање књига по веома повољним ценама. Од броја 12 оглас је допуњен именима власника ове штампарије, а то су били Петровић и Ђорђевић.⁶ Штампарија „Нови свет” оглашавала се и од 1924. до 1927. године.⁷

Овом гласнику 1920. године рекламу је проследила Механичко браварска радионица Федора Л. Мединског у Врању, у којој је наглашено да поправља машине и моторе, као и шиваће и писаће машине и грамофоне.⁸ Радионица Федора Л. Мединског поново се огласила 1923. године, а у понуди је имала гасогенераторе „Еврика” за гас, нафту и бензин моторе.⁹

Реклама која садржи годину оснивања оглашивача односи се на Лесковачку столарску коларску задругу, у којој је дат податак да је основана 1. јануара 1920. године. Осим што ова реклама садржи податак о оснивању, представљене су информације о делатности задруге, односно да израђује све пољопривредне справе, а посебно ветрењаче. У реклами је наведена још једна важна чињеница – да је задруга имала једнаест чланова, који су сви били мајстори. Сви ови подаци из рекламе указују на то да она не садржи само пропагандне поруке него представља историјски извор за проучавање ове задруге, као и задругарства уопште на подручју Лесковца.¹⁰ Из Лесковца, поред ове задруге, оглас је дала Фабрика црепа и цигаља „Кукар и Коцић”, са напоменом да има увек фалцован цреп и циглу.¹¹ Ово заједничко предузеће

6 *Врањски гласник*, двоброј 1/ 2, 3, 5, 6, 8, 11 и 12, 1920; бр. 5, 8, четворброј 14–17 и двоброј 19/20, 1921; бр. 6, 1922.

7 *Врањски гласник*, бр. 18, 1924; бр. 6, 8, 11, 13–15, 17–27, 1925; бр. 2–18, 20, 21, 28, 29, 31, 32, 34–37, 39, 40, 43–49, 1926; бр. 6, 1927.

8 *Врањски гласник*, двоброј 1/2, 4, 5 и 6, 1920.

9 *Врањски гласник*, бр. 13, 14 и 16, 1923.

10 *Врањски гласник*, бр. 6, 8, 9 и 10, 1920.

11 *Врањски гласник*, четворброј 14–17 и 18, 1921.

власника Трајка Ђорђевића Кукара и Јована Коцића Гугучета основано је 1911. године, а настало је из циглане подигнуте 1906. године, која је проширена 1925. и 1927. године. Капитал предузећа износио је три милиона динара. Фабрика је за погон користила локомотиву, а имала је и кружну пећ (рингоф). На дневном нивоу у фабрици се производило 10.000 црепова и 12.000 цигала.¹²

Ради пласирања својих производа и проналажења купаца широм територије Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, у *Врањском гласнику* оглашавали су се и привредни субјекти из Хрватске. Тако је Исидор Грегурић из Бедиковине у бр. 12 овог листа из 1923. године нудио бичеве (канције) најбоље израде, у било којој количини и по веома ниским ценама.¹³ У истом броју овог гласила оглас је дала и Прва Југословенска фабрика жалузија, ролета, дрвених и челичних капака „Г. С. Крбић а наследници браћа Видаковић” из Загреба. У огласу стоји да је фабрика основана 1889. године и да израђује све врсте ролетни као и делове за њих. Касније је назив фирме промењен у „Дрвонитке”, а у потпису су и даље стајала браћа Видаковић из Загреба.¹⁴ Наредне године огласило се још једно предузеће из Загреба – у питању је био „Frank”, који је на маштовит начин проследило рекламни слоган за додатак кафи: „Прави Франк с млинцем исто је тако потребан кави, као зачин јухи.”¹⁵ Немачки предузетник Јохан Франк је 1827. године први пут успео да лековиту биљку цикорију преради у напитака од цикорије. По угледу на ову идеју, 1892. године отворена је фабрика у Загребу чија је основна делатност била прерада цикорије у топли напитака.¹⁶

Фабрика из Новог Сада која се бавила израдом челичних ролоа за дућане и дрвених ролоа за прозоре била је Творница ролоа власника Силвестра Бернолда, основана 1885. године.¹⁷

Дирекција „Етернит” А. Д. у Београду огласила се у 1925. години са понудом азбест-цементног шкриљца за покривање кровова (црепа) из своје фабрике.¹⁸ Овај грађевински материјал изумео је 1894. године Лудвиг Хатшек (Ludvig Hatschek) и назвао га „етернит”. Године 1901. поднео је патент за свој поступак производње, а већ 1903. године постојале су фабрике у бројним ев-

12 Др Сергије Димитријевић, *Историја Лесковца и околине (1918–1928)*, Лесковац 1983, 173; Др Живан Стојковић, др Слободанка Стојичић, Хранислав Ракић, *Историја Лесковца*, Београд 1992, 235.

13 *Врањски гласник*, бр. 12, 1923.

14 *Врањски гласник*, бр. 12 и 13, 1923; бр. 11, 13–20, 1925.

15 *Врањски гласник*, бр. 22, 1924.

16 Frank, <http://www.franck.eu> › sr-latn › kompanija › o-nama

17 *Врањски гласник*, бр. 13, 14, 15, 16 и 23, 1923; бр. 22 и 24, 1924.

18 *Врањски гласник*, бр. 15 1925.

ропским земљама.¹⁹ Компанија „Етернит” је Градском поглаварству у Земуну 1920. године упутила молбу за подизање фабрике шкриљаца на тлу Градске шуме.²⁰

Током 1925. године предузимач Вл. Петровић путем огласа обратио се грађевинским секцијама, предузимачима и грађевинарима да је закупио каменоломом у Момином Камену под називом „Дупљане”, наводећи да дневно може испоручити од 50 до 80 кубних метара ломљеног или туцаног камена.²¹ Каменоломом је на овом месту почео са радом 1883. године у склопу железнице.²²

У службеном гласнику Округа врањског из 1925. године објављен је оглас „Прве лесковачке трикотаже”, која је у својој понуди имала разне хаљине, блузе, фанеле, као и дечију галантерију.²³ Основана је 1921. године под називом „Прва Лесковачка трикотажа браће Стојановић – Зверче” у Лесковцу као машинска радионица за плетење чарапа и других трикотажних предмета. Касније је назив фирме промењен у „Милан Стојановић Зверче и син”, а 1926. године за ову трикотажу радило је око четрдесет девојака.²⁴

Оглас Специјалне творнице свих музичких инструмената жица, акордеона и хармоника „Хердим” објављен је у мартовском броју гласника 1925. године, а у њему се траже фирме које би биле заступници за њихове производе.²⁵ Шведска фабрика „Хердим” основана је почетком 20. века.²⁶

„Медински и Прибојчић” ливница и машинска радионица из Врања свој оглас је објавила у априлском броју 1926. године. У огласу је наведено да израђују млинске штелове, апарате за моторе, вејалице, круњаче, муљаче за грождје и воће. Осим тога, дата је и понуда за целокупну монтажу и инсталирање млинова и стругара на моторној и воденој снази. Поред на-

19 *esal.co.rs*, <http://www.esal.co.rs/sr/about-the-company>

20 Горан Антонић, *Апстракт рада - Подручје Новог Београда у међуратним плановима за развој Земунa 1918–1934*, Београд 2013, 52.

21 *Врањски гласник*, бр. 19, 21–25, 1925.

22 Историјски архив „31. јануар” у Врању (у даљем тексту ИАВр), фонд Радна организација за експлоатацију и прераду камена „Јединство” – Момин Камен, Решење председника Савета за саобраћај и везе Владе ФНРЈ бр. 29213, 23. децембар 1952, кут. бр. 73; Божа Јањић, Бранка Јањић, Божидар Ђорђевић, Радојица Стојиљковић, *Водич Историјског архива „31. јануар” у Врању*, Врање 2000, 231; Од камена из овог каменолома грађени су: споменик на Авали, Савезна скупштина, Главна пошта у Београду, Палата УН, банке у Швајцарској и други објекти широм Европе (Александар Давинић, „Каменорезац преживео пет стрељања”, *Политика*, бр. 33985, 20. јун 2008).

23 *Врањски гласник*, бр. 25, 26. и 27, 1925.

24 Др Сергије Димитријевић, *Историја Лесковца и околине (1918-1928)*, Лесковац 1983, 171.

25 *Врањски гласник*, бр. 5, 1925.

26 <https://anniespicks.weebly.com/herdim.html>

веденог, у радионици је била могућа поправка машина, мотора, аутомобила и пољопривредних справа. Ова мануфактурско-галантеријска радња поред машинске радионице имала је и ливницу у којој су се од густа лиле све димензије зупчаних точкова за машине, као и лагери свих величина и димензија.²⁷

Творница и рафинерија шпирита, ликера, коњака, рума и угљичне киселине у Сиску власника Петра Теслића рекламирала се под слоганом: „Пијте само Теслић ликер јер је најбољи!“²⁸ Петар Теслић је из мале акционарске пецаре утемељене 1917. године развио светски познату Творницу алкохолних пића у Сиску која данас носи назив „Сегестица“.²⁹ Најпре је откупио пецару, а 1925. године саградио је нову фабрику за производњу ракије, шпирита, коњака, рума, ликера, угљичне киселине, поташе и квасца.³⁰

Оглас Творнице и рафинерије шпирита, ликера, коњака, рума и угљичне киселине у Сиску

27 *Врањски гласник*, бр. 15, 22, 23, 25 и 34, 1926.

28 *Врањски гласник*, бр. 4 и 5, 192

29 Ivana Miletić-Čakširan, Vlatko Čakširan, „Zaštita industrijske baštine grada Siska na primjerima Tvorničkog kompleksa Segestice, zgrade Munjare i Starog mosta“, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske br. 35*, 143–155, Zagreb 2011, 146.

30 <https://tzg-sisak.hr/industrijska-bastina-grad-a-siska>

Прва хрватска творница саламе, сушена меса и масти М. Гавриловића синови д. д. из Петриње свој оглас у гласнику Округа врањског је објавила 1926. године, а у понуди је имала домаћу свињску маст, сланину и све врсте сухомеснатих производа и кобасица.³¹ Прву мануфактуру основали су 1822. године Иван Гавриловић и неколико петрињских месара и трговаца. Крајем 1889. године фирма је уписана у судски регистар под именом „Прва хрватска творница саламе, кобасица и сушена меса М. Гавриловића синови – Петриња”.³²

У мајском издању службеног листа Округа врањског из 1926. године налази се оглас Француско-српске индустрије цемента Поповац. Како је наведено у огласу, они у свом послу немају конкуренцију, што доказује и златна медаља освојена на Туринској изложби. Гвожђара у Нишу власника Милоша Милисављевића била је задужена за све додатне информације.³³ Индустријалац Лазар Јовановић из Београда откупио је 1898. године земљиште у Поповцу и саградио фабрику цемента. Први производ био је роман цемент, а његов квалитет је био потврђен у Институту за испитивање материјала у Цириху. Од 1905. године фабрика је у власништву Београдске трговачке банке, а од 1913. године власник је Француско-српско акционарско друштво.³⁴

У *Врањском гласнику* из 1926. године објављен је оглас фабрике „Штрупи и Васолд”, из места Жалец, Словенија, која је у својој понуди имала тањире, чиније, бокале, чорбалуке, као и лампе на петролеју.³⁵

Занатске радње су путем оглашавања обавештавале јавност о својој делатности и нудиле своје производе. У то време од фотографских радњи у Врању оглашавао се Фотографско-сликарски атеље „Пепек” В. Миљковића и сина. У огласу је наведено да израђује све врсте слика фотографско-сликарске, да увеличава до природне величине у црном тону, браон, у масним и пастел бојама, док је рок израде фотографија био до 15 дана.³⁶

Прва радионица чизама и fine обуће у Врању кожарска трговина „Јанко М. Пешић и Комп.” објавила је свој оглас у мартовском броју гласника 1925. године. Ова трговина била је снабдевена домаћим материјалом, али и материјалом светских фабрика, а бавила се израдом официрских чизама и обуће за господу и даме.³⁷

31 *Врањски гласник*, бр. 46, 47 и 48, 1926.

32 Gavrilović, <https://www.gavrilovic.hr> > о... . Данас предузећем управља девета генерација породице Гавриловић.

33 *Врањски гласник*, бр. 17–21, 23, 31 и 32, 1926.

34 Историјат Поповца, popovac.rs <https://www.popovac.rs> > istorijat – popovac

35 *Врањски гласник*, бр. 28 и 30, 1926.

36 *Врањски гласник*, бр. 6 и 7, 1922; бр. 1, 1923.

37 *Врањски гласник*, бр. 5, 6, 7 и 9 1925.

Из словеначког града Цеља прослеђен је оглас Обућарне „Адриа” у коме је приказана елегантна женска ципела. Ова обућарска радња обавештавала је јавност да ручно израђује обућу свих врста, по веома повољним ценама. До-става је била могућа и путем поште.³⁸

Творница огледала и глачање стакла „Алба” из Новог Сада чија је де-латност била израда и глачање свих врста огледала, огласила се у *Врањском гласнику* ради промовисања својих услуга. У понуди је имала све врсте огле-дала, стакла за излоге, шлифовано стакло за намештај, стакло за сто, а поред тога вршила је и поправке старих огледала.³⁹

У периоду између два светска рата у Врању било је неколико ману-фактурних трговинских радњи које су путем реклама и огласа обавешта-вале становништво о асортиману своје робе. Током 1921. године рекла-мирала се Помодно мануфактурно-галантериска трговина Стаменковић, Ратајац и Стефановић у Врању.⁴⁰ Наредне године оглас је проследила Радња мануфактурно-галантериске и платнене робе Владимира К. Стаменковића „Торовелца”. У огласу је назначено да се налази између окружног Начелства и Првостепеног суда, да је снабдевена свим сезонским новитетима, и да се наруџбине могу вршити и поштом. Осим тога, у огласу су наведени произво-ди које поседује ова радња и то: шешири, одела, женске блузе, чарапе, рука-вице, козметика, парфеми и колоњске воде, мушке и женске кошуље и др.⁴¹

НАЈНОВИЈА РАДЊА
 МАНУФАКТУРНО - ГАЛАНТЕРИСКЕ И ПЛАТНЕНЕ РОБЕ
Владимира К. Стаменковића - „Торовелца“
 Сместена у локалу Јована Сотиновића (између Окр. Начелства и Прв. Суда)

Снабдевена са свима сезонским новитетима:

Нарочито препоручује: Велики избор дечји и мушких шешира, одело све врсте, капе свилене и вунене. За даме блузе са и без рукава, жакете и хаљине разних величина добивених из прве Чешке фабрике. Чарапе у боји за децу даме и господу. Рукавица, Хозентрегера, штапова за децу за даме и господу, пулера, парфима, ко-лонске воде, све врсте козметике, машине и ножеве за бријање, гривне за руке, ципних марамица, фулова, Мер-ка, деверске спреме, кумовске свеће, салфете за ручавање, кошуље мушке и женске, дугмета све врсте, чешљева, шноле, Јапанске игле, папуча штикованих, комочука и већи избор надгробних венаца.

Гаруџбине се могу вршити поштом
 ЦЕНЕ УТВРЂЕНЕ
 КОНКУРЕНЦИЈА ИСКЉУЧЕНА

Оглас Радње мануфактурно-галантериске и платнене робе Владимира К. Стамен-ковића – „Торовелца“ у Врању

38 *Врањски гласник*, бр. 16, 1926.

39 *Врањски гласник*, бр. 5, 1925.

40 *Врањски гласник*, бр. 11, 12, четворброј 14–17, двоброј 19/20, 21 и 22, 1921.

41 *Врањски гласник*, бр. 6 и 7, 1922.

Да је оглашавање било од великог значаја указује садржај реклама које су биле у виду мини скичева. Тако је Мануфактурно бакалска радња Петра Т. Стефановића „Пишмиша” у Врању дала веома занимљив скич уочи Божића, чиме је настојала да привуче што више купаца:

„– Стој! ... где идеш?

– Та пусти ме Бога ти! – Идем да се снабдем за божићне празнике, најбољим и најјефтинијим потребама за кућу!

– Па где је то? – да и ја дођем, јер и ја сам пошао да тргујем па не знам где ћу:

– Их ала си будала! – Не знаш где ћеш! Хајде са мном код Петра Т. Стефановића Пишмиша.”⁴²

Колика је била маштовитост и довитљивост оглашивача у намери да се привуче што већи број купаца, сведочи реклама радње „Берсон каучук” д. д. из Загреба у виду наградног питања, а у вези гумених потпетица и ђонова, која гласи: „Које предности пружа ношење ’Берсон’ гумених потпетица и ’Берсон’ гумених ђонова?” Прва награда за најбољи одговор износила је 2000 динара, за друго место било је предвиђено 1000, док је за треће место награда била 500 динара. Осим новчаних награда за прва три места, радња „Берсон каучук” д. д. давала је по 100 динара за још 30 награђених и по 50 динара за наредних 50 награђених.⁴³ „Берсон каучук” д. д. се оглашавао и у 1924. години.⁴⁴ Предузеће „Wimpasing-Каучук” у Загребу основано је 1922, а под називом „Берсон каучук” д. д. протоколирано је до 1928. године.⁴⁵

Трговац Љубомир С. Цигарчић из Врања је дао оглас у *Врањском гласнику* да поред терзијско-мануфактурне робе у својој радњи има велики избор накита од злата, „ланчеве за даме и младе у свим величинама и квалитетима, којеља у свим моделима и изванредно fine златне и дубле прстенове”.⁴⁶ Кројачка радња Томе Јовановића Табанца у Врању обавештавала је јавност да је добила јесење и зимске штофове за одела и капуте,⁴⁷ а за удобан ход тада су се препоручивале потпетице и ђонови израђени од каучука марке „Палма”.⁴⁸ У стручном часопису „Анализа биланса, додаток Народном благостању” из 1932. године о рекламирању ове марке за потпетице и ђонове наведено је да

42 *Врањски гласник*, бр. 1, 1923.

43 *Врањски гласник*, бр. 19 и 21, 1923.

44 *Врањски гласник*, бр. 18 и 22, 1924.

45 Analiza bilansa – dodatak „Narodnom blagostanju“ br. 2, Beograd 9. januar 1932, 10, <https://pretraziva.srb> >преглед < народно-благоста...)

46 *Врањски гласник*, бр. 19, 20 и 21, 1923.

47 *Врањски гласник*, бр. 17 и 18, 1923.

48 *Врањски гласник*, бр. 1, 14, 20, 21 и 22, 1923.

„ни једно подузеће не прави толику рекламу за своје продукте колико Палма за пете из гуме... Реклама за Палма гумене пете, нарочито раније била је толико интензивна да се у широким слојевима гумене пете уопште зову Палма.”⁴⁹ Предузеће „Палма каучук” Д. Д. у Загребу основано је као акционарско друштво 1922. године.⁵⁰ Оглас је објављиван 1924. и 1926. године.⁵¹

Оглас за потпетице и ђонове марке „Палма”

Трговци су користили разне слогане у понуди садржаја своје робе. Тако се књижара власника Драгутина Главичког из Ниша 1921. године рекламирала речима: „Највећа и најбоље сортирана школска и ђачка књижара у Србији.“ У понуди је имала све школске књиге, разне свеске и вежбанке, као и школски прибор, а ученицима је давала распоред часова. У 1925. години овај оглас био је обogaћен понудом дечијих илустрованих књига, најбољих дечијих приповедача и писаца, које су се на иницијативу Просветног савета посебно препоручивале наставницима, учитељима и учитељицама основних школа за поклоне ђацима на испиту, као и за ђачке, школске и народне књижнице.⁵²

49 Analiza bilansa – dodatak „Narodnom blagostanju“ br. 2, Beograd 9. januar 1932, 11. и 12, <https://претражива.срб> > преглед < народно-благоста...>.

50 Исто, 12.

51 *Врањски гласник*, бр. 24, 1924; бр. 25, 28-30, 1926.

52 *Врањски гласник*, бр. 22, 1921; бр. 11 и 13, 1925.

У књижари „Напредак” у Врању власника Василија Х. Динића могла се купити писаћа машина „Ерика”. Књижара „Напредак” основана је 1920. године, а била је снабдевена канцеларијским и школским материјалом.⁵³

Трговинска радња под називом Столарско грађевинска радња Герасима Васиљевића и синова која је продавала грађевински материјал, у огласу је обавештавала јавност да на стовариштима има већу количину ветрењача, и то најбољег квалитета.⁵⁴

Оглас упућен свим предузимачима, столарима којима је била потребна грађа чамових, букових, храстових и борових дасака, летава и штафли, тесаних греда у свим димензијама, као и олучастих црепова, изашао је у априлском издању *Врањског гласника* 1925. године. У потпису овог огласа је стајало Стовариште грађе „Југославија” у Лесковцу, а оглас се понављао до краја 1925. и током 1926. године.⁵⁵

Велетрговина „Сукно” власника Рудолфа Стермецког из Цеља нудила је по веома јефтиним ценама камагарн и шевојт за мушка и женска одела, као и разну мануфактурну робу.⁵⁶ Рудолф Стермецки (1876–1957) основао је трговинску радњу 1905. године у Цељу, а као вешт трговац 1939. године саградио је робну кућу у којој је било запослено више од сто људи.⁵⁷

Бечки трговци Карл Кастнер и Херман Охлер своје пословање пренели су из Беча у Загреб, где су 1879. године отворили Прву трговину „Кастнер и Охлер”.⁵⁸ Свој оглас у *Врањском гласнику* трговина „Кастнер и Охлер” објављивала је током 1925. и 1926. године. Интересантна чињеница је да оглас садржи цене артикала: „Женски огртач из вунене тканине Дин. 190. – ... Сукње Дин. 48. ... Лијепе блузе Дин. 29. ...”, а осим тога у понуди је имала модерну женску, мушку и дечју конфекцију, као и кухињске потрепштине.⁵⁹

У тежњи да пронађе рејонске заступнике за продају машине „Диаболо” за производњу маслаца, фирма „Диаболо-сепаратора А. Б.” – Стокхолм (Шведска), Генерално заступништво Лудмиг Клеин⁶⁰ у Загребу је послала објаву овом службеном гласнику уз скицу човека који задовољно стоји

53 бр. 12, 1926; бр. 6, 1927.

54 *Врањски гласник*, бр. 11 и 12, 1923.

55 *Врањски гласник*, бр. 8, 10, 11, 13, 15 и 16–27, 1925; 4–6, 29, 30, 32, 34–36, 39, 40, 42–44, 46, 48 и 49, 1926.

56 *Врањски гласник*, бр. 18, 22 и 24 1924; бр. 5–8, 10–13, 16–24, 26 и 27, 1925.

57 Slovenska biografija, Stermecki, Rudolf, <https://www.slovenska-biografija.si> > ...

58 <https://www.zagreb.info/vijesti/od-beckih-trgovaca-do-robne-kuce-znate-li-bogatu-povijest-nam>

59 *Врањски гласник*, бр. 23, 1925; бр. 12, 13, 37 и 39, 1926.

60 Stari Zagreb, у тексту је наведено име Ljudevit Klein, <https://www.facebook.com/groups>

уз машину „Диаболо“ са текстом: „Могу ти рећи ти моја машино, да зарада дневно повећаје се. С њим штедим рад, вријеме, за то нек живи мој ДИАБОЛО.⁶¹

У том периоду за одржавање хигијене користио се аеро сапун који је рекламиран под слоганом „Јест, али је свака домаћица убеђена да 'Аеро' сапуну нема равна”.⁶² Поред овог сапуна у *Врањском гласнику* рекламирао се и Шихтов сапун, и то марке јелен.⁶³ Власник овог сапунцијског предузећа Немац Јохан Шихт је 1848. године наследио сапунцијске производне капацитете од свог оца, а јелен сапун је представљао заштитни знак ове сапунцијске фабрике.⁶⁴ Мануфактурно-галантеријска радња Владимира К. Стаменковића Торовелца била је главно заступништво за чувени француски сапун палмолив. У огласу је на веома сликовит начин описано дејство сапуна које подмалђује, са напоменом да је сапуница јако делотворна, и да кожа постаје блистава и нежна. Коришћењем овог производа долази до ружичасте боје лица, „боје девојачке младости”.⁶⁵ Б. Ј. Јохнсон (В.Ј. Johnson) 1898. године развио је формулу за палмолив сапун, који је у свом саставу имао најфиније палмино и маслиново уље, и у то време био један од најпродаванијих производа на свету.⁶⁶

Анилинске боје за вуну, памук и свиљу могле су се наћи на стоваришту у Лесковцу које је било у власништву Проке Т. Станковића, као генералног заступника Хемиске фабрике анилинских боја „Ронер” А. Д из Прателна на Рајни у Швајцарској. Огласом су обавештавани пре свега трговци и бојације.⁶⁷

Продавница платнарске робе Радња код „Собинца“ у Врању у понуди је имала све врсте материјала за израду мушке и женске гардеробе. У свом огласу посебан акценат дала је на енглески штоф турингли, који је био идеалан за израду мушких одела, иберцигера и мантилова.⁶⁸

Шпекулативна радња Трајка Скендеровића у Врањској Бањи имала је у продаји од грађевинског материјала – креч, цемент и цреп, а поред тога продавала је и пољске плугове марке „Дивљи вепар”.⁶⁹

61 *Врањски гласник*, бр. 24, 1926.

62 *Врањски гласник*, бр. 8, 10, 11, 13, 14, 16, 20, 24, 32, 34–37, 39–42, 1926.

63 *Врањски гласник*, бр. 18, 20, 22, 23, 24, 34, 41–49, 1926.

64 Ана Атанасковић, „Ћиме смо се некада купали – градски сапуни” – *Tragom asfalta*, Kaldrma.rs, <https://kaldrma.rs>.

65 *Врањски гласник*, бр. 9, 1926.

66 <https://www.colgatepalmolive.com/en-us/who-we-are/history>

67 *Врањски гласник*, бр. 7, 1927.

68 *Врањски гласник*, бр. 6, 1927.

69 *Врањски гласник*, бр. 6 и 7, 1927.

У *Врањском гласнику* у одељку за огласе нашао се и оглас Бечког међународног велесајма. Огласи о међународној изложби узорака индустријских и занатских производа, за осми, девети, десети и дванаести велесајам објављивани су 1925. и 1926. године, а заступништва су била у Београду и код браће М. и С. Голдштајн у Нишу.⁷⁰ Поред Бечког међународног велесајма, објављен је и оглас о одржавању Петог Љубљанског међународног велесајма узорака који се одржавао под покровитељством „Његовог Величанства Краља” у периоду од 29. августа до 8. септембра 1925. године. У огласу је наведено да ће сви који буду дошли на Љубљански велесајам бити у прилици да виде техничке новости, спортску изложбу, хигијенску изложбу, као и изложбу племенске стоке.⁷¹

Угоститељски објекти за пружање смештаја, хране и пића нашли су своје место на страни оглашавања у *Врањском гласнику*. Поруке из рекламе за „Државни хотел” у Врањској Бањи чији је закупац био Јордан Ц. Стефановић Нишлија биле су богате информацијама о хотелу како би се привукао што већи број гостију. У огласу је наведено да је хотел модерно уређен и да је расположиво 30 соба са намештајем и без њега. Осим тога, наглашено је да хотел поседује електрично осветљење и биоскоп, а да је на менију заступљена домаћа српска кухиња, док су вина била из сопственог подрума.⁷² Саграђен је крајем 19. века, а спрат је дограђен 1931. године.⁷³ Осим хотела у Врањској Бањи, овај искусни гостионичар, Јордан Ц. Стефановић, 1925. године узео је у закуп кафану „Пролеће” у Врању. Те године у јунском броју службеног листа објављено је да је кафана реновирана и да је почела са радом, а госте је путем огласа позивао речима: „Моја је девиза: срдачан дочек, брза и тачна услуга, јела и пића одлична и првокласна а цене умерене.”⁷⁴

Од угоститељских објеката у Врању најзначајнији је био Хотел „Врање”, а његов хотелијер Марко Јовановић проследио је оглас *Врањском гласнику* 1924. године да се хотел издаје под закуп на период од три године. У оквиру хотела налазила се кафана, велика сала за позориште и биоскоп, дванаест хотелских соба за путнике, засебне просторије за млађе, кућа за хотелијера, велика башта са летњом салом, подрум, и све то са наведеном месечном закупнином у износу од 6000 динара.⁷⁵ Зграду хотела „Врање” као

70 *Врањски гласник*, бр. 5, 16 и 18, 1925; 5, 6, 30 и 31, 1926.

71 *Врањски гласник*, бр. 16, 1925.

72 *Врањски гласник*, бр. 3, 4, 5 и 6, 1920.

73 Мр Никола Ж. Спасић, *Врањска Бања*, Врање 1997, 31; Данас се у овом објекту налази Специјална болница за рехабилитацију.

74 *Врањски гласник*, бр. 12, 14, 15, 19–25, 1925.

75 *Врањски гласник*, бр. 18, 1924.

спратни објекат саградио је 1892. године врањски трговц Јанча Јовановић Балџија.⁷⁶

Пре почетка балканских ратова (1912–1913) у Врањској Бањи изграђено је више хотела, шест великих и деветнаест малих – међу њима је била и вила „Балкан”.⁷⁷ Оглас Марка Јовановића, закупца ове виле, објављен је у мајском издању *Врањског гласника* из 1926. године. У огласу су дате детаљне информације о самој вили, ценама и ресторану.⁷⁸

Осим угоститеља из Врања, ово гласило за пласирање својих угоститељских услуга користио је Лазар Величковић, хотелијер „Оријента” у Нишу, обавештавајући своје муштерије и пријатеље да је преузео овај хотел и да га је потпуно реновирао.⁷⁹ Хотел је саграђен 1899. године и био је једини хотел у граду. Порушен је 1960. године.⁸⁰

У овом службеном листу оглашавале су се банке како би обавестиле јавност о повољностима пословања и привукле што више клијената. Једна од њих, која се оглашавала током 1923. године, била је Нишка кредитна банка. „Највећи интерес плаћа у Нишу на новац на штедњу и исти враћа без отказа Нишка кредитна банка – ул. Страхинића Бана бр. 2”.⁸¹ Банка је основана 1919. године као Нишка механско-кафанска задруга, а од половине 1928. године радила је под називом Нишка кредитна банка.⁸²

Врањска кредитна банка путем огласа обавестила је све клијенте, трговце и привреднике Врања и околине, са наведеним условима штедње и каматним стопама.⁸³ Основана је по одобрењу министра трговине и индустрије од 18. априла 1921. године. Врањска акционарска штедионица и Врањска задруга спојиле су се у једно акционарско друштво под именом Врањска кредитна банка, која је протоколисана код Врањског првостепеног суда 25. августа 1921. године. Приликом оснивања банке, предвиђено је да банка може

---

76 Арх. Милорад Војиновић, „Зграда Окружног начелства у Врању и њен значај у односу на градски центар, заједно са зградом Окружног суда и другим јавним грађевинама кроз историју”, *Врањски гласник*, бр. 26–27, 131–152, Врање 1993, 142; Момчило Антић, Радослав Радивојевић, *Позоришни живот Врања*, Врање 1987, 16.

77 <https://vranjska-banja.rs/>

78 *Врањски гласник*, бр. 20–25, 1926.

79 *Врањски гласник*, бр. 22 и 24, 1924.

80 *Niške vesti*, <https://niskevesti.rs> > Stari Niš. На његовом месту саграђен је нови хотел *Амбасадор*.

81 *Врањски гласник*, бр. 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20 и 21, 1923.

82 Иван М. Беџић, Дејан Д. Антић, „Нишка кредитна банка између два светска рата”, *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини*, ЛП (2), 250–267, Косовска Митровица 2023, 252, 258.

83 *Врањски гласник*, бр. 19–22, 1926.

вршити: све послове банкарства, издавати гарантна писма, есконтне послове, кредитовање сваке врсте, вршити наплате и исплате за туђ рачун, отворати текуће рачуне, да учествује, финансира и оснива трговачка, банкарска, предузимачко-грађевинска, рударска и пољопривредна предузећа, као и све друге трансакције које одговарају постављеном циљу предузећа.⁸⁴ Решењем Министарства финансија ФНРЈ 7. октобра 1946. одређена је ликвидација банке.⁸⁵

Индустријско трговачка банка у Врању обављала је све врсте банкарских послова и примала улоге на штедњу. Поред тога, као представник друштва „Шумадија”, вршила је осигурање у случајевима пожара, и продавала гуме свих димензија чувене фирме „Фиресторе”. На крају огласа наведено је да „Банка врши све послове за минималну награду и то брзо, тачно и савесно.”⁸⁶ Основана је 1925. године са намером да помаже развој домаће индустрије и трговине. Основна главница банке износила је милион динара. Оснивачи банке били су: Стојан Николић, фабрикант обуће; Зафир Николић, трговац; Реља Д. Јанчић, трговац; Стојан Недељковић, трговац; Милан А. Стефановић, адвокат; Урош Пурић, обућар; Воја Ст. Ружић, трговац; Јован И. Поповић, учитељ; Димитрије М. Јовановић, трговац, и Стојан Ружић, трговац.⁸⁷

У мартовском издању *Врањског гласника* из 1926. године објављен је оглас у коме се траже поверљиви и способни сарадници за продавање државних срећака (обвезница), а у потпису огласа стајало је „Банковно командитно друштво Реин и друг Загреб”.⁸⁸ Реин Адолф (1892–1941) у међуратном раздобљу био је власник класне лутрије и сувласник угледне банке „Реин и друг” у Загребу.⁸⁹

После Првог светског рата и код нас су се појавиле установе са амбицијама да обављају информативну кредитну службу финансијском, трговачком, индустријском и осталом пословном свету.⁹⁰ Један од тих бироа је Универзални информациони биро „Аргус” из Београда који је свој оглас

84 ИАВр, фонд Врањска кредитна банка, Оглас о оснивању банке, 25. август 1921, св. бр. 1; Божа Јањић, Бранка Јањић, Божидар Ђорђевић, Радојица Стојиљковић, *Водич Историјског архива „31. јануар” у Врању*, Врање 2000, 197.

85 Исто, акт Врањске кредитне банке (у ликвидацији), 10. децембар 1946, св. бр. 1.

86 *Врањски гласник*, бр. 7, 1927.

87 Архив Југославије, фонд Министарство трговине и индустрије Краљевине Југославије, Правила Индустријско трговачке банке у Врању, 25. јануар 1925. године, ф. 1458/2442.

88 *Врањски гласник*, бр. 11 и 12, 1926.

89 *Židovski biografski leksikon*, Rein, Adolf, <https://zbl.lzmk.hr> >

90 Светлана Пантелић, *Удружење банака Србије-Заједничка кућа свих банака 1921–2006*, Београд 2006, 26–27.

објавио у априлском броју *Врањског гласника* 1925. године под веома интригантним слоганом „Што не знаш питај.” Давао је обавештења о имовном стању новчаних завода, трговачко-индустријских предузећа и приватних лица.⁹¹

Прве послове осигурања у Краљевини Југославији обављала су страна осигуравајућа друштва, те се и првим законом о осигуравајућим друштвима регулисало њихово пословање. Почетком 20. века настају прва домаћа осигуравајућа предузећа. Ове компаније биле су пословно повезане са страним, али су методе пословања биле налик трговачким.⁹² „Ројал ексченџ ашјуранс” (Royal exchange assurance) британско је осигуравајуће друштво које је путем огласа тражило заступнике за аквизицију. Овај оглас је један од ретких који садржи годину оснивања оглашивача, а то је 1720.⁹³

Од домаћих осигуравајућих друштава, Акционарско осигуравајуће друштво „Вардар” је проследило оглас под слоганом „Ко се осигурава тај мирно спава”. Централа овог осигуравајућег друштва била је у Београду, док су филијале биле у Загребу, Љубљани, Сарајеву, Суботици, а експозитуре у Скопљу, Крушевцу, Чачку и Великом Бечкереку. Повереник за Врање и околину био је пензионисани учитељ Добросав Митровић. Друштво је вршило животно осигурање, осигурање мираза код девојака и капитала код мушкараца, објеката и др.⁹⁴

У *Врањском гласнику* били су заступљени огласи лекарских ординација. Тако је зубни лекар В. Кулик 1922. године дао оглас да је отпочео рад у Врању, да пацијенте прима сваког дана од 9 до 12, а у поподневним часовима од 14 до 17 часова.⁹⁵ Осим лекара В. Кулика, оглас у овом службеном листу проследио је 1923. године нови средњи лекар Богдан Ж. Петровић, у коме је наглашено да је отпочео своју праксу и да лечи плућне, женске, дечје и венеричне болести,⁹⁶ док се лекар из Ниша Здравко Ђ. Нижетић, специјалиста и оператор за очне болести, огласио да ординира у Карађорђевој улици бр. 16 у Нишу.⁹⁷ Рус Леонид Алексијевић Горошченко је отворио зубну ординацију у Врању под називом „Рус дентис”, лечио је и пломбирао зубе порцуланом,

91 *Врањски гласник*, бр. 8, 18, 23, 26 и 27, 1925; 4–7, 31. и 32, 1926.

92 <https://zastupnikosiguranja.rs/istorija-osiguranja>

93 *Врањски гласник*, бр. 12, 1926; Као независна компанија опстала је више од два века, све до 1968. године, када је спајањем са Гардијан Ашјуранс Компани (Guardian Assurance Company) формирано Гардијан Ројал Ашјуранс Компани (Guardian Royal Assurance Company). (<https://guardian1821.co.uk/about-us/our-history>).

94 *Врањски гласник*, бр. 6 и 7, 1927.

95 *Врањски гласник*, бр. 6, 1922.

96 *Врањски гласник*, бр. 22, 1923.

97 *Врањски гласник*, бр. 15 и 16, 1923.

сребром, златом и платининим амалгамом, намештао вештачке зубе од каучука и злата. У понуди је било и израђивање протеза без непца, као и уградња златних круна.⁹⁸

Поред лекара, од здравствених установа оглас у *Врањском гласнику* је доставио Санаторијум „Вардар”, у то време новоотворена приватна болница у Скопљу. У огласу је наведено да се примају пацијенти са ранама, женским болестима, да се раде операције, порођаји, прегледи уха, грла и носа, али да се врше и прегледи пацијента са унутрашњим болестима. Прегледи су обављани уз примену рендгенових зрака, али се примењивало и електрично лечење.⁹⁹ Осим санаторијума, у Скопљу је постојао Рендген институт доктора Јос. Љ. Михајловића који је обављао прегледе и лечење рендгеновим зрацима.¹⁰⁰

Оглас доктора медицине ветеринара Михајла Ал. Петровића, самоуправног окружног марвеног лекара Оруга врањског из Лесковца, објављиван је током 1926. године. У огласу је наведено да врши пелцовање стоке против заразних болести, указивање помоћи ради спречавања заразе, држање предавања о гајењу и неговању животиња, а то су биле неке од услуга које је овај ветеринар пружао. На сва писмена питања у вези узгоја стоке, ветеринар Михајло Ал. Петровић одговоре је пружао бесплатно.¹⁰¹

Управа бање Липик која се налази у Славонији (Хрватска) рекламирала је своје услуге, успех лечења, модерне уређаје и ниске цене.¹⁰²

Некадашњи адвокат и судија Првостепеног суда у Врању Драгољуб К. Нешковић обавестио је јавност да је поново почео да ради као адвокат при овом суду.¹⁰³

Током излажења, ово гласило је у свим бројевима позивало становништво да купују и читају *Врањски гласник*. Осим презентовања своје рекламе, у овом гласилу оглашавала се Редакција листа *Српско косово* из Скопља, која је препоручивала читаоцима свој лист чија је претплата на годишњем нивоу износила 72 динара.¹⁰⁴ Почео је да излази 1920. године и представљао је лист за српску омладину и народно просвећивање.¹⁰⁵

98 *Врањски гласник*, бр. 22 и 24, 1924.

99 *Врањски гласник*, бр. 18 и 24, 1924.

100 *Врањски гласник*, бр. 7, 1927.

101 *Врањски гласник*, бр. 37, 39, 40, 42–44, 1926.

102 *Врањски гласник*, бр. 16–22, 36 и 40, 1926.

103 *Врањски гласник*, бр. 12–20, 1923.

104 *Врањски гласник*, бр. 15, 18 и 19, 1923.

105 <https://www.antikvarne-knjige.com> > detail-item id -155. (На насловној страни листа од 24. маја 1930. године наведена је једанеста година излажења.)

Огласи и рекламе објављени у *Врањском гласнику* двадесетих година прошлог века пружају драгоцене информације историчарима и осталим посленицима друштвених наука у проучавању прошлости не само југа Србије него и целе тадашње Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. То показује да је уредништво листа било отворено за сарадњу са свим привредним, као и другим субјектима, не само из Врања него и из целе државе.

Извори и литература:

Извори:

Архив Југославије

Фонд: Министарство трговине и индустрије Краљевине Југославије

Историјски архив „31. јануар” у Врању

Фонд: Врањска кредитна банка

Фонд: Радна организација за експлоатацију и прераду камена „Јединство” – Мо-мин Камен

Штампа:

Врањски гласник 1920–1927.

Политика бр. 33.985, 20. јун 2008.

Литература:

Analiza bilansa – dodatak „Narodnom blagostanju” br. 2, Beograd, 9. januar 1932.

<https://pretraziva.srb> > преглед < народно-благоста...

Антић Момчило, Радивојевић Радослав, *Позоришни живот Врања*, Врање 1987.

Антонић Горан, Апстракт рада – *Подручје Новог Београда у међуратним плановима за развој Земуна 1918–1934*, Београд 2013.

Бецић М. Иван, Антић Д. Дејан, „Нишка кредитна банка између два светска рата”, *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини*, LIII (2), Косовска Митровица 2023, 250–267.

Арх. Војиновић Милорад, „Зграда Окружног начелства у Врању и њен значај у односу на градски центар, заједно са зградом Окружног суда и другим јавним грађевинама кроз историју”, *Врањски гласник бр. 26–27*, Врање 1993, 131–152.

Др Димитријевић Сергије, *Историја Лесковца и околине (1918–1928)*, Лесковац 1983.

Јањић Божа, Јањић Бранка, Ђорђевић Божидар, Стојиљковић Радојица, *Водич Историјског архива „31. јануар” у Врању*, Врање 2000.

Miletić-Čakširan Ivana, Čakširan Vlatko, „Zaštita industrijske baštine grada Siska na primjerima Tvorničkog kompleksa Segestice, zgrade Munjare i Starog mosta”, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, br. 35, Zagreb 2011, 143–155.

Огњанов Галина, „Оглашавање у Србији: Поглед кроз историју”, *Маркетинг, часопис за маркетинг, теорију и праксу бр. 47/3*, Београд 2016, 217–226.

Пантелић Светлана, *Удружење банака Србије – Заједничка кућа свих банака 1921–2006*, Београд 2006.

Мр Спасић Ж. Никола, *Врањска Бања*, Врање 1997.

Др Стојковић Живан, др Стојичић Слободанка, Ракић Хранислав, *Историја Лесковца*, Београд 1992.

Електронски извори:

Ana Atanasković, „Čime smo se nekada kupali – gradski sapuni” – Tragom asfalta, Kaldrma. rs, <https://kaldrma.rs>

Gavrilović, <https://www.gavrilovic.hr> > о...

Židovski biografski leksikon, Rein, Adolf, <https://zbl.lzmk.hr> >

Историјат Поповца, [popovac.rs](https://www.popovac.rs) <https://www.popovac.rs> > istorijat – popovac

Niške vesti, <https://niskevesti.rs> > Stari Niš

Slovenska biografija, Stermecki, Rudolf, <https://www.slovenska-biografija.si>

Franck, <http://www.franck.eu> > sr-latn > kompanija > o-nama

<https://www.antikvarne-knjige.com> > detail-item id -155

<https://anniespicks.weebly.com/herdim.html>

<https://vranjska-banja.rs/>

<https://guardian1821.co.uk/about-us/our-history>

<https://www.zagreb.info/vijesti/od-beckih-trgovaca-do-robne-kuce-znate-li-bogatu-povijest-nam>

<https://zastupnikosiguranja.rs/istorija-osiguranja>

<https://tzc-sisak.hr/industrijska-bastina-grad-siska>

<https://www.facebook.com/groups>

<https://www.colgatepalmolive.com/en-us/who-we-are/history>

Branka Janačković, Bojana Mitrović

Ads and advertisements in Vranjski glasnik (Vranje Gazette) 1920s

Summary

The Vranje Gazette, the official newspaper of the District Board in Vranje, was published intermittently from 1891 until the beginning of the second decade of the 20th century. In the period from 1913 to August 1920, the newspaper was not published, only to start printing again that year until 1927, when it finally ceased to be published.

The advertisements that appeared in the *Vranje Gazette* testify to the economic activity and social conditions in the then Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, because they were submitted by: industrial enterprises, craft and trade shops, catering facilities – hotels and taverns, banks, insurance companies, medical offices, health institutions, lawyers, etc. Advertisements contain the names of advertisers, the industry they were in, messages intended for potential users, and only a few of them contain the year of establishment. Therefore, in the work of individual advertisements, the text of the content is supplemented with data on the establishment, i.e. on the beginning of work based on the original material and literature.

Among the business entities from Vranje that advertised in this official newspaper are the *Novi svet printing shop* and the workshop of *Fedor L. Medinski, Photographic and Painting Atelier "Pepek"* owned by *V. Miljković and his son*. In addition, advertisements of trade and management shops were represented: *Stamenković, Ratajac and Stefanović*, the shop of *Vladimir K. Stamenković Torovelac, grocery store of Petar T. Stefanović Pišmiš* and others. In addition to Vranje entities, business entities from Leskovac also advertised, such as: *Leskovac carpentry wheelwright cooperative, Kukar i Kocić tile and brick factory* and *Milan Stojanović Zverče and son Leskovac knitwear*. On the advertising page, the following also found their spot: the *Popovac cement plant*, the quarry in Momin Kamen, as well as the *Blinds Factory* from Novi Sad.

At that time, advertisements were sent to the *Vranje Gazette* by industrial companies from Croatia that still operate today: *Franck* from Zagreb, *Segestca* from Sisak, as well as the meat products factory *Gavrilovići* from Petrinja. In addition to these companies, the company *Palma Kaučuk dd* from Zagreb advertised, as well as the *Berson* trade shop for heels and soles. From the Slovenian city of Celje, the advertisements were forwarded by: the *Sukno* shop and the *Adria* shoemaker's shop.

Catering facilities, the *State Hotel (Državni hotel)* and *Villa Balkan* in Vranjska Banja, the *Hotel Vranje* and the *Proleće* tavern in Vranje, as well as the *Orijent* hotel in Niš, informed the public about their offer and services through advertisements.

In order to attract clients, ads from banks were represented, namely of: *Niška kreditna banka, Vranjska kreditna banka and Industrijsko trgovačka banka* in Vranje.

Of the soap brand, ads were put out by: *Aero, Schicht and Palmolive*.

In this official gazette there were ads of several medical offices in Vranje and Niš, as well as the *Vardar Sanatorium* and the *X-ray Institute* in Skopje.

In addition to these advertisers, the paper also presents advertisements of other entities that sought to market their products and services in this way.

Advertisements published in the *Vranje Gazette* in the 20s of the last century provide valuable information to historians and other social sciences researchers in studying the past not only of southern Serbia, but also of the entire then Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. This shows that the editorial board of the newspaper was open to cooperation with all economic and other entities, not only from Vranje, but the whole country.

Бранка Јаначкович, Бојана Митрович

*Объявления и реклама в издании «Враньски гласник»
в 20-е годы XX века*

Резюме

«Враньски гласник», официальное издание окружного комитета в городе Вране, выходило с перерывами с 1891 года до начала второго десятилетия XX века. В период с 1913 по август 1920 года газета не выходила, затем выпуск был возобновлён вплоть до 1927 года, когда издание окончательно перестало выпускаться.

Объявления, представленные в издании «Враньски гласник», свидетельствуют о хозяйственной деятельности и социальных условиях в тогдашнем Королевстве сербов, хорватов и словенцев, поскольку их размещали промышленные предприятия, ремесленные и торговые лавки, предприятия общественного питания – гостиницы и рестораны, банки, страховые компании, врачебные кабинеты, медицинские учреждения, адвокаты и т.д. В объявлениях указаны имена рекламодателей, вид деятельности, которой они занимались, сообщения для потенциальных пользователей, и лишь некоторые из них содержат и год основания. Поэтому в работе в отдельных объявлениях текст содержания дополнен данными об учреждении, т.е. о начале работы, основанными на источниках и литературе.

Среди предприятий из Враня, разместивших рекламу в этом официальном издании, были *типография «Нови свет»* и магазины *Федора Л. Мединского, фотоателье «Пепек» В. Мильковича и сына*. Кроме того, публиковалась объявления торгово-мануфактурных предприятий: *«Стаменкович, Ратајц и Стефанович»*, магазина *Владимира К. Стаменковича Торовелца*, бакалейной лавки *Петра Т. Стефановича Пишмиша* и др. Рекламировались предприятия не только из Враня, но и из Лесковаца, такие как: *Лесковацкое столярно-тележное товарищество, кирпично-черепичный завод «Кукар и Коџич»* и лесковацкая трикотажная фабрика *«Милан Стоянович Зверче и сын»*. На рекламной полосе также нашли свое место: цементный завод *«Поповац»*, каменоломня в Момин-Камене, а также *фабрика рольставней* из Нови-Сада.

В то время объявления в издании «Враньски гласник» посылали промышленные предприятия Хорватии, которые работают и по сей день: *«Франк»* из Загреба, *«Сегестца»* из Сисака, а также мясокомбинат *«Гавриловичи»* из Петриня. Кроме этих предприятий рекламировалось предприятие *«Палма Каучук дд»* из Загреба и магазин каблуков и подмётков *«Берсон»*. Из словенского города Целе объявления размещали магазин *«Сукно»* и обувной магазин *«Адриа»*.

Предприятия общественного питания *«Государственная гостиница»* и вилла *«Балкан»* в Враньска-Бане, гостиница *«Вране»* и ресторан *«Пролече»* во Вране, а

также гостиница «*Ориент*» в Нише с помощью рекламы информировали общественность о своем предложении и услугах.

Для привлечения клиентов публиковали объявления и банки, а именно: «*Нишка кредитна банка*», «*Враньска кредитна банка*» и «*Индустријско трговачка банка*» во Вране.

Мыло рекламировали компании «*Аэро*», «*Шихт*» и «*Паломолив*».

В этом официальном издании были объявления нескольких врачебных кабинетов во Вране и Нише, а также санатория «*Вардар*» и *Рентгеновского института* в Скопье.

Помимо вышеупомянутых рекламодателей в работе также представлены объявления других организаций, которые таким способом стремились продвигать свои товары и услуги.

Объявления и реклама, опубликованные в издании «*Враньски гласник*» в 20-х годах прошлого века, дают историкам и другим последователям исследований в области общественных наук ценную информацию для изучения прошлого не только юга Сербии, но и всего тогдашнего Королевства сербов, хорватов и словенцев. Это свидетельствует о том, что редакция газеты была открыта к сотрудничеству со всеми экономическими и иными субъектами не только из Враня, но и со всей страны.